

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28E JAARGANG

1 SEPTEMBER 1943

No. 1425

HOOFDREDAGTEUR:
M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDAGTEUR:
H. W. Lambers (Rotterdam).

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Administratie: Nieuwe Binnenweg 175a, Rotterdam (C).
Telefoon: 38340.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor, Museum-
park, Rotterdam (C).

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's
f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD: Blz.

De spaarbanken in 1942 door Dr. J. R. A. Buning ..	262
De Nederlandsche landbouw vóór en in den oorlog door J. Willems	265
Beurswetgeving in België door Mr. W. H. C. Schukking	268
Ingezonden stukken.	
Kleine zelfstandigen in de sociale verzekering (eerste gedeelte) door Mr. Dr. J. van Bruggen	270
Boekbesprekingen.	
Mr. Ph. C. M. van Campen: „Rijksregeling ver- goeding oorlogsschade”; N. A. Nap: „De voor- zieningen van het Rijk met betrekking tot de gemeentefinanciën”. Deel II, „Toelichting besluit No. 18/1941” en Deel IV, „Het besluit op de bezettingsschaden”, bespr. door W. Glastra	273
Statistieken.	
Bankstaten — Stánd van 's Rijks Kas ..	273, 274

DE GELD- EN KAPITAALMARKT.

De geldmarkt is op het oogenblik ruimer dan sinds geruimen tijd het geval was; wanneer men rekening houdt met de omstandigheid, dat de gevolgen van de jongste consolidatie-operatie voor een belangrijk deel nog hun volledige uitwerking op de geldmarkt moeten hebben, kan men zelfs zeggen, dat de markt ruimer is dan sedert jaren het geval is geweest. Immers op den weekstaat van De Nederlandsche Bank per 23 Augustus komen de „saldi van anderen” voor met f 320 miljoen. De Schatkist beschikt nog over een saldo van 167 miljoen gulden, dat op 1 September a.s. geheel zal zijn uitgegeven en aan de markt zal zijn toegevoegd (er vervalt dan behalve een flink bedrag lossingen en, coupons om en nabij f 150 miljoen schatkistpapier). Alle overige omstandigheden gelijkblijvend, zullen dan dus dealdi van anderen een kleine f 500 miljoen belooopen. Maar de ceteris-paribus-onderstelling zal waarschijnlijk niet met de feiten kloppen. Sedert de afrekening der ingeleverde biljetten van f 1.000 en f 500 is begonnen, heeft de biljettenomloop de neiging minder te stijgen dan de som van: eenzerzijds de afneming van de „speciale rekening”, en anderzijds de stijging van de buitenlandsche wisselportefeuille. Ook uit dien hoofde lijkt dus een verdere verruiming van de markt waarschijnlijk. Zelfs wanneer men rekening houdt met het feit, dat er een zekere „ijzeren voorraad” onder de „saldi van anderen” schuilt, die normaliter niet ter dispositie van de geldmarkt staat, mag men toch wel verwachten, dat in September niet veel minder dan f 400 miljoen middelen op de geldmarkt ter beschikking staan, waarvoor geen emplooi is. Geen wonder, dat het marktdiscounto voor schatkistpapier steeds verder inzakt. Papier per Juli (het langste, dat aanwezig is) wordt gehandeld op 1½%, per April op 1⁵/₁₆, per Januari op 1¹/₁₆. Ook wanneer t.z.t. (half September of begin October?) de Agent weer in de markt komt, zal daarin niet veel verandering komen, omdat de toewijzing zwaar gerantsoeneerd zal blijven, en de vraag het aanbod verre zal overtreffen. Onder deze omstandigheden heeft zelfs de storting op de nieuwe staatsleening geen invloed op de marktstarieven gehad.

De obligatiemarkt heeft na de inzinking, in ons vorige overzicht gemeld als gevolg van het stopzetten van de steunaankopen der nieuwe leening, vrij sterke fluctuaties getoond. Na de deuk, die het wegvallen van den steun veroorzaakte, volgde een vrij krachtig herstel, waardoor de nieuwe leening opliep tot bijna 99%, maar sindsdien is weer een daling ingetreden tot 97½%. De omzetten in de nieuwe leening bleven betrekkelijk beperkt, schommelend om f 1 à f 1½ miljoen. Niet te vergelijken derhalve bij de omzetten van circa f 15 miljoen in de periode van steunverlening. De andere 3½% staatsleeningen bleven dicht in de buurt van de nieuwe leening. De 3—3½% Nederland 1938, en de 3% leening 1937 maakten de fluctuaties van de 3½% leeningen mee, maar trager, en er was een duidelijke distanciering op te merken. De marges tusschen deze beide leeningen en de 3½% leeningen waren beduidend grooter dan voorheen, hetgeen vooral voor de langlopende 3% Nederland 1937 zeer opvallend was. Een wanverhouding is daarmee tot op zekere hoogte, hoewel nog geenszins geheel, verdwenen. In de gemeenteleeningen waren de omzetten gering, zij volgden de algemeene tendens slechts flauw en met duidelijke vertraging.

DE SPAARBANKEN IN 1942.

Het jaar 1942 is voor de spaarbanken een belangrijk jaar geweest en dit wel in tweeerlei opzicht.

Bedrijfsorganisatie.

Allereerst kreeg het opnemen van de spaarbanken binnen het kader van de organisatie van het bedrijfsleven haar beslag. Feitelijk zijn reeds korten tijd na de capitulatie van ons land te bevoegder plaatse plannen ontwikkeld om ordenend op te treden ten aanzien van het spaarbankwezen. In gemeenschappelijk overleg tusschen den Nederlandschen Spaarbankbond enerzijds en het Departement van Financiën en De Nederlandsche Bank anderzijds, werd een verordening ontworpen, volgens welke alle spaarbanken in den lande hun zakelijk beleid, door tusschenkomst van den Nederlandschen Spaarbankbond, zouden voeren in overleg met De Nederlandsche Bank, terwijl zij zich zouden hebben te houden aan de regelingen, die De Nederlandsche Bank op het stuk van de spaarbankpolitiek zou voorschrijven. Deze concept-verordening voorzag reeds in vele punten, welke thans geregeld worden in het Eerste Uitvoeringsbesluit Banken, dat onlangs in de „Nederlandsche Staatscourant” werd afgekondigd.

Toen dit concept reeds in een vergevorderd stadium verkeerde, was inmiddels — op 12 November 1940 — het basisbesluit betreffende den opbouw van een zelfstandige organisatie ter ontwikkeling van het bedrijfsleven, welke het aanzijn aan de Commissie-Woltersom gaf, afgekondigd. De eerdergenoemde regeling bleef toen rusten, omdat ook de spaarbanken zouden worden opgenomen in de door de Commissie-Woltersom op te bouwen organisatie. De vraag, of de spaarbanken, als zijnde sociale instellingen, welke, uitzonderingen daargelaten, geen enkel commercieel doel hebben en derhalve geacht worden geen bedrijf, in de beteekenis, welke door den Hoogen Raad daaraan werd gehecht, uit te oefenen, terecht bij deze bedrijfsorganisatie zijn ingeschakeld, kan hier, als door de praktijk beslist, buiten beschouwing blijven. In elk geval vervullen zij een belangrijke rol in het economische leven, zoodat zij uit dien hoofde al reeds moeilijk kunnen worden gemist in een organisatie, welke het bedrijfsleven in zijn geheel moet omvatten.

Een feit is het, dat bij Beschikking van de organisatie-commissie voor het bedrijfsleven betreffende de organisatie van het bankwezen van 13 November 1941 de Bedrijfsgroep Spaarbanken werd ingesteld, welke ressorteert onder de Hoofdgroep Banken. Naast de Rijkspostspaarbank zou zij omvatten alle ondernemingen, welke spaarbankhandelingen verrichten, waaronder is te verstaan het in ontvangst nemen en terugbetalen van spaargelden, t.w. gelden, welke met het economisch doel van sparen worden ingelegd en waartegen spaarbankboekjes worden afgegeven, waarin de opvorderbaarheid aan beperkende bepalingen is onderworpen.

Ons land kent een groot aantal instellingen, welke aan deze omschrijving voldoen. Behalve de Rijkspostspaarbank zijn daar allereerst de spaarbanken, welke vrijelijk waren georganiseerd in den Nederlandschen Spaarbankbond, een uit particulier initiatief voortgekomen en reeds uit 1907 dateerende vereeniging, waarbij op het tijdstip der beschikking 182 spaarbanken, vertegenwoordigende ongeveer 90% van het inleggerstegoed van alle bijzondere spaarbanken in Nederland, waren aangesloten. Daarnaast bestonden er nog een 85 spaarbanken, welke een inleggerstegoed beheerden van ruim 10% van het totale tegoed. Bovendien kennen wij ruim 1.300 boerenleenbanken, welke zich ook bezig houden met het aantrekken van spaargelden en welke vrijwel alle georganiseerd zijn in de Coöp. Centrale Raiffeisen-Bank te Utrecht en de Coöp. Centrale Boerenleenbank te Eindhoven. En tenslotte zijn er dan nog een dertigtal spaar- en voorschotbanken, enkele zgn. personeelsspaarbanken, welke uitsluitend

open staan voor het personeel van een bepaalde onderneming en een 35 bankinstellingen met een spaarbankafdeeling.

Het was aanstonds duidelijk, dat het niet aanging dit min of meer heterogene gezelschap onverdeeld onder te brengen in één bedrijfsorganisatie. In aanmerking nemend, dat de boerenleenbanken reeds zoo sterk waren georganiseerd in de beide genoemde centrales en rekening houdend met de omstandigheid, dat haar bedrijf in verschillende opzichten afwijkt van dat der algemeene spaarbanken, lag de gedachte om deze instellingen in een afzonderlijke vakgroep onder te brengen, dan ook voor de hand. Met de Hoofdgroep Banken werd overleg gepleegd over de mogelijkheid om de bedrijfsgroep onder te verdeelen in twee vakgroepen: de Vakgroep Algemeene Spaarbanken en de Vakgroep Agrarische Spaarbanken, welke indeeling haar beslag heeft gekregen bij een beschikking van 5 Maart 1942. Aanvankelijk was het de bedoeling geweest om den Nederlandschen Spaarbankbond te ontbinden, doch onder aanvoering van de omstandigheid, dat de Bond zoowel bij de spaarbanken als bij het publiek volledig burgerrecht en vertrouwen had verkregen, kon deze naam bewaard blijven voor de Vakgroep Algemeene Spaarbanken.

Bij de Vakgroep Algemeene Spaarbanken werden ingedeeld alle tot de Bedrijfsgroep behorende instellingen, met uitzondering van de Rijkspostspaarbank en de spaarbanken, welke behooren tot de Vakgroep Agrarische Spaarbanken. Onder deze laatste vakgroep zouden ressorteeren de bij de Coöp. Centrale Boerenleenbank te Eindhoven en de Coöp. Centrale Raiffeisen-Bank te Utrecht aangesloten spaarbanken, alsmede die spaarbanken, welke naar haar aard, volgens het oordeel van den Voorzitter der Bedrijfsgroep, met de hiervoren genoemde overeenstemmen.

Bij de leden van de Vakgroep Algemeene Spaarbanken is verder nog een administratief onderscheid aangebracht tusschen de gewone spaarbanken en de bankspaarbanken, welke laatste zijn of wel afzonderlijke afdeelingen van de commerciële bankinstellingen, of wel door die banken in het leven geroepen spaarbanken met afzonderlijke rechtspersoonlijkheid, maar niettemin nauw gelieerd met de moederinstelling.

Op het einde van het jaar 1942 ressorteerden dus onder de Bedrijfsgroep Spaarbanken: de Rijkspostspaarbank, de Nederlandsche Spaarbankbond - Vakgroep Algemeene Spaarbanken met 291 gewone spaarbanken en 53 bankspaarbanken en de Vakgroep Agrarische Spaarbanken met 1.324 leden.

Inmiddels werd in de „Ned. Staatscourant” van 14 Juli jl. een nieuw besluit van de Hoofdgroep Banken gepubliceerd, waarbij, met wijziging van vorige besluiten, wordt bepaald, dat de Bedrijfsgroep Spaarbanken voortaan alleen zal bestaan uit den Nederlandschen Spaarbankbond - Vakgroep Algemeene Spaarbanken en de Rijkspostspaarbank. De agrarische spaarbanken maken dus niet langer deel uit van de Bedrijfsgroep Spaarbanken, doch zullen uitsluitend ressorteeren onder de Bedrijfsgroep Landbouwcredietbanken. Zulks is zeer verwonderlijk, aangezien de leidende gedachte bij de bedrijfsorganisatie juist is geweest om die bedrijven, die economisch dezelfde taak vervullen, in één organisatie tezamen te brengen, terwijl hier nu spaarbanken worden georganiseerd in twee geheel verschillende bedrijfsorganisaties, t.w. de Bedrijfsgroepen Spaarbanken en Landbouwcredietbanken. Omtrent de motieven, welke tot deze zwenking hebben geleid, tasten wij evenwel in het duister.

Volledigheidshalve verdient hier nog te worden vermeld, dat de Rijkspostspaarbank, welke in 1932 tot een stichting was gemaakt, bij een Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandsche Zaken van 3 December 1942 is verklaard tot een afzonderlijken tak van dienst van het Staatsbedrijf der P.T.T.

Dit is opmerkelijk, omdat het hierboven reeds genoemde Eerste Uitvoeringsbesluit Banken juist voorschrijft, dat alle spaarbanken en dus ook de R.P.S. rechtspersoonlijkheid zullen moeten verkrijgen.

Het bedrijf in 1942.

Tot zoover de organisatorische kant van het spaarbankbedrijf. Thans iets over het bedrijf op zichzelf in het afgelopen jaar, waarbij ons voornamelijk zullen beperken tot de algemeene spaarbanken, terwijl wij slechts hier en daar een vergelijking kunnen maken met den gang van zaken bij de Rijkspostspaarbank, omdat het verslag dezer instelling over 1942 nog niet is verschenen. Hierbij dient in het oog te worden gehouden, dat de Rijkspostspaarbank werkt met ruim 1.900 postkantoren en postagentschappen, terwijl de cijfers van de Bondsspaarbanken betrekking hebben op een aantal van 182, welke gezamenlijk beschikken over nog geen 200 bijkantoren. De door ons te publiceren cijfers, zullen namelijk betrekking hebben op de 182 Bondsspaarbanken, welke reeds deel uitmaakten van den Bond, vóórdat deze werd omgevormd tot Vakgroep Algemeene Spaarbanken. Van alle thans bij de Vakgroep aangesloten spaarbanken beschikken wij nog niet over voldoende gegevens over het geheele jaar 1942, maar de beperking tot de Bondsspaarbanken behoeft aan de beschouwing geen afbreuk te doen, omdat deze, zooals gezegd, reeds ongeveer 90% vertegenwoordigen van het bij alle spaarbanken ingelegde kapitaal, zoodat zij als voldoende representatief kunnen worden beschouwd.

Passieve crediet-transacties.

Allereerst laten wij hieronder volgen een overzicht van de ingelegde en terugbetaalde bedragen gedurende de laatste vijf jaren, zoolvel voor de Bondsspaarbanken als voor de Rijkspostspaarbank.

Bondsspaarbanken.

	Ingelegd	Terugbetaald	Verschil	Inleggers- tegoed a. h. einde v. h. jaar
	(× f 1.000.000)			
1938	226	231	— 5	484
1939	175	231	— 56	441
1940	142	221	— 79	378
1941	157	170	— 13	375
1942	191	151	+ 40	425

Rijkspostspaarbank.

	Ingelegd	Terugbetaald	Verschil	Inleggers- tegoed a. h. einde v. h. jaar
	(× f 1.000.000)			
1938	263	203	+ 60	679
1939	213	239	— 26	670
1940	131	300	— 169	516
1941	120	168	— 48	479
1942	169	117	+ 52	544

Voor de Bondsspaarbanken heeft het afgelopen jaar voor het eerst na een vierjarige periode wederom een inlegsaldoopeleverd, dat zeer aanzienlijk is geweest, namelijk rond 40 miljoen gulden. Ook bij de Rijkspostspaarbank werd belangrijk meer ingelegd dan terugbetaald, zij het dat deze instelling slechts drie jaren heeft gekend met een overschot aan terugbetalingen.

Tot dezen toevloed van gelden hebben verschillende factoren meegewerkt. Aanschaffing van nieuwe of vervanging van bestaande goederen is door de algemeen heerschende schaarschte vrijwel onmogelijk. De distributievoorschrijften hebben tot gevolg, dat in het algemeen slechts aanschaffing van levensmiddelen, noodig voor het noodzakelijkste levensonderhoud, mogelijk is.

Groote groepen van de bevolking, die thans in het arbeidsproces zijn ingeschakeld, hebben hogere inkom-

sten dan tevoren en tenslotte zijn daar nog de neringdoenden, die tengevolge van uitverkoopen over veel contante middelen beschikken, welke voor een deel aan de spaarbanken toevloeien. Toch wordt er door de spaarbanken in het algemeen zorgvuldig op gelet, dat zooveel mogelijk alleen zuiver spaargeld wordt ingelegd. De beoordeeling van de vraag, wat onder zuiver spaargeld moet worden verstaan, is uiteraard zeer moeilijk en men zal hierover stellig verschillend kunnen oordeelen, maar groote bedragen worden door de spaarbanken toch in het algemeen geweigerd, in tegenstelling tot de Rijkspostspaarbank, welke de gelden aanneemt, onafhankelijk van het karakter daarvan, ook al bedraagt het maximum rentegevend tegoed per inlegger f 2.500. Dit behoefden den inlegger evenwel niet te verhinderen om desgewoont ook gelden te plaatsen op spaarbankboekjes van gezinsleden, om op die wijze over een hooger bedrag dan f 2.500 de normale rente te kunnen verkrijgen.

De toename van het inleggerskapitaal vindt verder nog haar verklaring in de voortdurende stijging van het aantal inleggers, waarop wij hieronder nog nader terugkomen.

Tot het inlegsaldoo over 1942 hebben bij de Rijkspostspaarbank alle maanden meegewerkt en bij de algemeene spaarbanken leverde alleen de maand December een klein nadeelig saldo op.

Het resultaat van het laatste kwartaal 1942 bleef bij de algemeene spaarbanken ver ten achter bij de overige kwartalen, hetgeen voor een deel stellig moet worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat in de maand October een begin werd gemaakt met de evacuatie van een deel der bevolking uit de kuststreek, welke sindsdien verderen voortgang vond. Een weerspiegeling hiervan vinden wij o.a. in de maandcijfers van de Nutsspaarbank te Den Haag, welke, in tegenstelling tot de algemeene tendens, in alle maanden van het laatste kwartaal een nadeelig saldo te zien geven. Dat ook de storting per 1 December 1942 op de Staatsleening 1942 zijn invloed heeft gehad op het inlegsaldoo van het laatste kwartaal 1942 ligt voor de hand en wordt bevestigd door de evacuatie, welke wij aantreffen in het jaarverslag van de Nutsspaarbank te 's-Gravenhage, waarbij wordt gezegd, dat door haar spaarders, voorzoover kon worden nagegaan, een bedrag van ongeveer f 500.000,— aan spaargeld is opgenomen ter financieering van dezen stortingsplicht.

Opmerkelijk is, dat de maand December voor de algemeene spaarbanken een nadeelig inlegsaldoo opleverde, terwijl het inlegsaldoo bij de Rijkspostspaarbank in die maand juist het hoogste was van het geheele jaar. Deze groote dispersie van overigens vrijwel parallel loopende lijnen zal vermoedelijk niet alleen geweten mogen worden aan den invloed van de evacuatie, maar welke toevallige factoren hier nog verder hebben gewerkt, is ons niet bekend. Het nadeelig saldo in die maand bij de algemeene spaarbanken is des te opmerkelijker, omdat de maand December juist bekend staat als één, waarin als regel meer wordt ingelegd dan terugbetaald.

In dit verband mag niet onvermeld blijven, dat vele Bondsspaarbanken in den lande zich op een desbetreffend verzoek aanstonds bereid verklaarden om, ten behoeve van geëvacueerde spaarders, gelden aan te nemen en terug te betalen op spaarbankboekjes, uitgegeven door spaarbanken in de kuststreek; een mooi bewijs van de solidariteit, welke er tusschen de Bondsspaarbanken bestaat.

Gerekend per inlegpost bij de Bondsspaarbanken in het afgelopen jaar f 72,54 ingelegd. Dit bedrag is vrij hoog en werd in de laatste tien jaren alleen benaderd in 1937 — eveneens een jaar met groote geldruimte — toen het f 70,59 bedroeg. De hoogte van dezen gemiddelden inleg kan er dus op wijzen, dat er inderdaad grootere bedragen naar de spaarbanken zijn gevloeid dan gebruikelijk is. Hierop wijst mede het feit, dat het gemiddelde saldo per spaarbankboekje is gestegen tot ongeveer

f 337,—, hetgeen echter lang niet het hoogste bedrag is, dat het afgelopen decennium heeft opgeleverd. Integendeel, in 1940 en 1941 was het lager, maar in alle andere jaren van de periode 1933—1942 was het aanzienlijk hooger; het hoogste gemiddelde saldo werd bereikt in 1937 met bijna f 415,—.

Bij de Bondsspaarbanken steeg het saldo-tegoed per spaarbankboekje van f 314,— per ultimo 1941 tot f 337,— per ultimo 1942, een stijging alzoo van ruim 7%. Daarentegen bedroeg de vermeerdering bij de R.P.S. 10% (nl. van f 209,— per ult. 1941 op f 230,— per ult. 1942). Ook bij de R.P.S. bleef dit tegood inmiddels nog belangrijk beneden dat van enkele jaren geleden; in 1938 beliep het f 287,—.

Aantal spaarbankboekjes in omloop.

In zeker opzicht haast nog belangrijker dan de toeneming van het inleggerstegoed is de toeneming van het aantal in omloop zijnde spaarbankboekjes, waaromtrent de hieronder volgende cijfers eenig inzicht geven.

Vermeerdering van het aantal in omloop zijnde spaarbankboekjes (× 1.000)

	Bondsspaarbanken	Rijkspostspaarbank
1938	+ 38,7	+ 55,5
1939	+ 14,1	+ 31,7
1940	— 14,7	— 60,9
1941	+ 16,9	— 40,4
1942	+ 51,9	+ 67,2

Zowel bij de Bondsspaarbanken als bij de Rijkspostspaarbank is het overschot van nieuw uitgegeven boekjes boven het aantal uit den omloop getrokken boekjes in 1942 zeer aanzienlijk geweest. Wat de R.P.S. betreft, zal daartoe wellicht hebben meegewerkt de halverwege het jaar geopende mogelijkheid, volgens welke de inleggers ook aan andere postkantoren dan waarbij zij zijn ingeschreven, gelden kunnen terugontvangen, welke mogelijkheid in Maart van dit jaar nog werd verruimd, zoodat men thans tegen overlegging van zijn persoonsbewijs per periode van zeven dagen maximaal f 100,— op elk postkantoor van zijn boekje kan terugontvangen.

Bij de algemeene spaarbanken heeft ongetwijfeld de groote propaganda, welke, naast die voor het sparen in het algemeen, wordt gevoerd ter propageering van het sparen onder de jeugd, het hare bijgedragen tot de toeneming van het aantal in omloop zijnde spaarbankboekjes. Zeer vele spaarbanken zijn zich in de laatste jaren, op instigatie van den Nederlandschen Spaarbankbond, intensief gaan bezig houden met de bevordering van het jeugdsparen, hetzij dat men dit doet door daarbij de hulp in te roepen van scholen, hetzij dat men zich rechtstreeks of via speeltuinverenigingen tot de jeugd wendt.

De laatste, door het Centraal Bureau voor de Statistiek uitgegeven, Statistiek der Spaarbanken, weet te vermelden, dat op deze wijze een 86.000 kinderen den weg naar de spaarbank leeren vinden, hetgeen in hun verdere leven van onschatbare betekenis kan blijken te zijn.

Vergoede interest.

Omtrent de hoogte van de door de Bondsspaarbanken vergoede inleggersrente geeft het volgende staatje eenig inzicht.

Vergoede interest	1939	1940	1941	1942	1943
Minder dan 2,64%	30	26	23	18	20
2,64%	31	18	15	11	10
Meer dan 2,64%, doch minder dan 3%	78	73	50	39	45
3%	39	62	92	110	105
Meer dan 3%, doch minder dan 3½%	1	1	1	3	2
3½%	—	—	—	—	—
Meer dan 3½%, doch minder dan 4%	—	—	—	1	—

Hieruit blijkt, dat verscheidene spaarbanken in den loop van 1942 haar inleggersrente hebben verlaagd. Op het eerste gezicht zal men misschien onder den indruk komen van het groote aantal spaarbanken, dat een rente

vergoed van 3%, maar men dient daarbij wel te bedenken, dat deze rente vrijwel alleen wordt vergoed door kleinere plattelandsspaarbanken, welke vrijwel geen onkosten hebben, doordat de werkzaamheden geheel belangeloos door de bestuursleden worden verricht. Door de laatste statistiek van het C.B.S. wordt dit bevestigd, want tegenover een onveranderde rente van de R.P.S. van 2,64%, bedroeg de gemiddeld vergoede rente door de algemeene spaarbanken over 1941 slechts 2,74%. In de jaren 1938 en 1939 bleven de algemeene spaarbanken met resp. 2,63% en 2,57% zelfs beneden de rente van de R.P.S. De aandacht dient er dan ook op te worden gevestigd, dat een twintigtal spaarbanken, waaronder de grootste, ook thans een inleggersrente vergoeden, welke soms zelfs 0,4% lager is dan die van de R.P.S.

Actieve crediet-transacties.

De belegging van de liquide middelen heeft den spaarbanken in 1942 nogal wat zorg gegeven, hetgeen voor een groot deel voortvloeit uit de van hoogerhand te dien aanzien gegeven voorschriften. In April van het vorige jaar moest den spaarbanken worden medegedeeld, dat de gelden, die, hetzij wegens aflossing van vroegere beleggingen hetzij op andere wijze, voor belegging ter beschikking mochten komen, tot nader order dienden te worden belegd in overheidsschuld. Daarmede kwam dus een einde aan de mogelijkheid om hypotheeken af te sluiten. Half Juli 1942 heeft dit voorschrift in zoverre eenige verzachting ondergaan, doordat bepaald werd, dat hypotheecaire leeningen op onderpand van agrarische eigendommen niet verboden zouden zijn, mits niet te kort werd gedaan aan het streven om aan de belegging in staatsfondsen in 1942 een verdere uitbreiding te geven. Aangezien hypotheeken op agrarische eigendommen niet of nagenoeg niet werden gevraagd, bleef de hypotheekmarkt voor de spaarbanken gedurende het grootste deel van het jaar gesloten.

Zulks valt zeer te betreuren, omdat hypotheeken van oudsher voor de spaarbanken een geliefd beleggingsobject zijn geweest en ook vele hypotheekgevers zich steeds bij voorkeur tot de spaarbanken hebben gewend ter verkrijging van gelden op hypotheek. De spaarbanken zijn zich door de jaren heen steeds bewust geweest van haar sociale roeping en het is wel voornamelijk op hypotheecair gebied geweest, dat zij haar sociale taak ten aanzien van de beleggingen in praktijk konden brengen, getuige o.a. de lage rente, welke de spaarbanken in rekening leggen te brengen, alsmede het feit, dat zij nimmer afsluit- of verlengingsprovisies, noch boeten in rekening brengen.

Meer dan de andere institutioneele geldgevers waren de spaarbanken uit op het verstrekken van kleine hypotheeken, welke voor andere beleggingsinstellingen dikwijls weinig aantrekkelijkheid hebben. De hypotheekgevers geven ook dikwijls de voorkeur aan een instelling in de onmiddellijke omgeving, welke, zooals de ervaring heeft geleerd, in belangrijke mate bereid is met hun belangen rekening te houden. Ingeval van rentedaling gaan de spaarbanken veelal eerder over tot verlaging van de hypotheekrente dan de hypotheekbanken, welke uitsluitend op commerciële basis werken.

Dat de spaarbanken zich in de afgelopen jaren van haar sociale roeping bewust zijn geweest, vindt, evenals de goede kwaliteit der spaarbank-hypotheeken, naar onze meening zijn weerspiegeling in onderstaande tabel; waarin voor enkele jaren het aantal executies is uitgedrukt in een percentage van het totale aantal hypotheeken, zoowel voor de hypotheekbanken als levensverzekeringmaatschappijen en spaarbanken.

Aantal executies in % van het aantal uitstaande hypotheeken.

	1936	1937	1938	1939
Hypotheekbanken	1,24	0,95	0,62	0,42
Levensverzekeringmaatschappijen	0,78	0,58	0,43	0,29
Bondsspaarbanken	0,26	0,15	0,19	0,16

Om bovengenoemde redenen is het, dan ook wel zeer te betreuren, dat de spaarbanken thans verdrongen zijn van een terrein, waarop vele reeds werkzaam waren, lang voordat de eerste hypotheekbank nog moest worden opgericht.

Het aandeel der hypotheekbanken in het totale bedrag, waarvoor nieuwe hypotheecaire inschrijvingen werden genomen, is van 1935 tot 1941 toegenomen van ongeveer 8% tot ruim 24%, terwijl het hoogste aandeel in de laatst verstreken 20 jaar vóór 1942 niet meer is geweest dan 25%. Naar het ons wil voorkomen, wettigt deze gang van zaken het vertrouwen, dat de hypotheekbanken ook zonder een dergelijk kunstmatig overheidsingrijpen hun bestaansrecht zouden hebben weten te handhaven.

Gelegenheid tot het afsluiten van geldleeningen met publiekrechtelijke lichamen op onderhandsche schuldbekentenis heeft gedurende het grootste deel van het jaar ontbroken.

Er bleef den spaarbanken dan ook niets anders over dan uitbreiding te geven aan het effectenbezit en aan de belegging in schatkistpromessen. Op zichzelf behoeft hiertegen geen bezwaar te bestaan, maar de belegging krijgt daardoor wel een eenzijdigen inslag en dit te meer, naarmate de blokkade van de hypotheekmarkt langer duurt en er bovendien op de uitstaande hypotheek regelmatig wordt afgelost.

Uitbreiding van de belegging in schatkistpromessen kon voor vele spaarbanken niet anders dan nuttig zijn, omdat er verschillende waren, waarbij de liquiditeit door de groote terugbetalingen in de afgelopen jaren nogal was verminderd. De afdeling Belegging van den Nederlandschen Spaarbankbond heeft deze belegging ook voor de kleinere spaarbanken toegankelijk gemaakt, door de gelegenheid te openen om voor gemeenschappelijke rekening schatkistpromessen aan te koop. Van deze mogelijkheid is door een groot aantal spaarbanken gebruik gemaakt. Uitbreiding van deze belegging op korten termijn is ook daarom zeer gewenscht, omdat verwacht mag worden, dat velen na afloop van den oorlog hun spaargelden zullen moeten aanspreken, al wil hiermede niet gezegd zijn, dat het inleggerstegoed der spaarbanken zeer sterk zal terugloopen, want naast velen, die gelden zullen terugvragen, zullen er anderen zijn, die ruimere inkomsten zullen hebben. Tijdelijk zou de resultante van een en ander toch wel kunnen zijn, dat de spaarbanken meer zullen hebben terug te betalen dan er wordt angelegd, met het oog waarop het bezit aan schatkistpromessen van veel belang kan zijn.

Uitbreiding van het effectenbezit valt geheel te schrijven op rekening van het bezit aan overheidsfondsen, waaronder de staatsfondsen, in verband met de verplichte inschrijving op de 3½%-Staatsleening 1942, vooraan gaan. Aankoop van pandbrieven was, ingevolge de geldende beleggingsvoorschriften, niet mogelijk, maar was bovendien op de hoogte koersen en rekening houdend met de geringe uitlotingskansen ook weinig aantrekkelijk.

Wij laten thans voor een aantal Bondsspaarbanken, vertegenwoordigend per ultimo 1942 ongeveer 56% van het totale inleggerstegoed van alle algemeene spaarbanken, een verzamelaarsstaat der balansactiva volgen.

Balansactiva van 20 Bondsspaarbanken per ultimo 1941 en '42.

	× f 1.000.000		in procenten	
	1941	1942	1941	1942
Kas-, giro- en banksaldi	5,5	5,0	2,2	1,7
Beleggingen op korten termijn ¹⁾	13,4	36,0	5,2	12,5
Effecten	143,9	162,5	56,2	56,6
Onderhandsche leeningen	42,9	41,1	16,8	14,3
Hypotheek	45,1	37,6	17,6	13,1
Onroerende goederen	2,8	2,8	1,1	1,0
Overlopende posten, debiteuren, enz. ²⁾	2,5	2,3	1,0	0,8
Totaal	256,1	287,3	100,0	100,0

¹⁾ Schatkistpapier, kasgeldleeningen, e.d.

²⁾ Vnl. loopende interest.

Uit bovenstaande cijfers valt de zoeven geschetste gang van zaken af te lezen. De effectenbelegging, maar vooral de belegging op korten termijn, vrijwel uitsluitend belichaamd in schatkistpromessen, vertoonen, gerekend naar de daarin belegde bedragen, een sterke toename. Daarentegen is de belegging in onderhandsche leeningen, maar meer nog die in hypotheek vrij sterk teruggelopen.

Omtrent de verschuivingen in de beleggingen van de R.P.S. zijn ons geen gegevens bekend, maar aangezien de Rijksoverheid geen hypotheekportefeuille heeft, zal de uitbreiding der beleggingen vermoedelijk geheel zijn neerslag hebben gevonden in een toeneming van de portefeuille effecten en schatkistpapier.

Rentabiliteit.

Omtrent den van de beleggingen gekweekten interest zijn ons nog geen gedetailleerde gegevens bekend. Waar de meest rendabele beleggingen, namelijk de hypotheek en de onderhandsche leeningen, in het afgelopen jaar nogal zijn teruggelopen, valt te verwachten, dat ook het rendement van de beleggingen zal zijn verminderd. Ook om deze reden valt het te betreuren, dat de hypotheekmarkt voor de spaarbanken is afgesloten, aangezien de verlaging van het rendement der spaarbankbeleggingen uiteindelijk opgevangen zal moeten worden door een verlaging van de inleggersrente, waartoe de uit hoofde van belastingen en sociale lasten vrij sterk gestegen onkosten het hare zullen bijdragen. De maatregel, dat de rente van hypotheek op gebouwde eigendommen niet beneden 4% mag worden verlaagd, legt althans eenigermate een rem aan tegen een vermindering van het rendement der beleggingen.

Het spaarbankwezen als geheel wacht nog een belangrijke taak en het is stellig bereid en in staat deze op zich te nemen. Maar zoolang wij elders verhoogd hebben bezit toegevoerd, verdient concentratie van algemeene spaarbanken zorgvuldig overwogen te worden en dit desideratum behoeft niets af te doen aan den eerbied, welken wij hebben voor het prachtige sociale werk, dat door opeenvolgende geslachten van bestuursleden geheel belangeloos werd verricht met geen ander doel dan de bevordering van het sparen onder het minder draagkrachtige deel onzer bevolking.

† Dr. J. R. A. BUNING.

DE NEDERLANDSCHE LANDBOUW VÓór EN IN DEN OORLOG.

Gebruik van den bodem.

Uit de gegevens van de door het „C.B.S.” gehouden inventarisaties van Land- en Tuinbouw ¹⁾, loopende over de jaren 1938 t. e. m. 1942, krijgt men een beeld van eenige veranderingen op agrarisch gebied, die door den oorlog zijn veroorzaakt.

Bezien wij allereerst de cijfers inzake het gebruik van den bodem.

Gebruik van den cultuurgrond (in 1.000 ha)

	1938	1942	1942 meer (+) of minder (-) dan 1938		1942 in % van 1938
			+	-	
Grasland	1.336	1.221	+ 115	91	
Akkerbouwgewassen	930	1.050	+ 120	113	
Groenten en fruit	44	64	+ 20	145	
Bloembollen	8	5	- 3	63	
Boom- en bloemkweekerij	4	3	- 1	75	
Totaal	2.322	2.342	+ 20	101	

De vermindering van de oppervlakte blijvend grasland met ongeveer 9% vond voornamelijk plaats van 1941 op 1942, toen iets meer dan 100.000 ha grasland werd gescheurd. Daarentegen is de oppervlakte bouwland voor

¹⁾ Gepubliceerd in „Maandschrift C.B.S.”, aflevering 11/12 1942.

akkerbouwgewassen, groenten en fruit sterk toegenomen. De beperking van de bloembollen-, bloem- en boomkwekerijgewassen is voornamelijk ten gunste van de groenteteelt gekomen.

Een beschouwing van de verschillende takken van agrarische werkzaamheid doet de wijzigingen tengevolge van de oorlogsomstandigheden meer naar voren komen.

Akkerbouw.

Teelt van akkerbouwproducten

(in 1.000 ha)

	1938	1942	in % van 1938
Granen	563	586	104
Knol-, wortel- en bolgewassen	222	316	142
Peulvruchten	51	62	122
Handelsgewassen	39	52	133
Groenvoedergewassen	49	31	63

Bedenkt men, dat de totale toeneming van het bouwland over deze periode 13% bedroeg, dan blijken de granen in 1942 een naar verhouding, geringer deel van het akkerbouwland te beslaan dan vóór dezen oorlog.

De verdeling over de belangrijkste graansoorten was als volgt:

In 1.000 ha

	1938	1942	in % van 1938
Rogge	243	281	116
Tarwe	126	144	114
Haver	150	103	69
Gerst	43	51	119

De cultuur van de belangrijkste broodgranen: tarwe en rogge, blijkt te zijn uitgebreid ongeveer evenredig met de geheele toeneming van de bebouwde oppervlakte. De gerst is iets meer toegenomen. Opvallend is de aanzienlijke vermindering, met bijna een derde, van de met haver beteelde oppervlakte. De gegevens over de teelt van korrelmais wijzen op een aanzienlijke vermeerdering van den verbouw van dit gewas in ons land: in 1938 ± 900 ha en in 1942 ± 3.700 ha.

De verdeling naar belangrijkste producten over de tweede groote groep van akkerbouwgewassen, de knol-, wortel- en bolgewassen, is als volgt:

In 1.000 ha

	1938	1942	in % van 1938
Consumptie-aardappelen	91	159	175
Fabriksaardappelen	31	53	171
Suikerbieten	44	41	93
Mangelwortel, voederbieten, Koolrapen, knollen, wortelen	51	63	124

Duidelijk komt in deze cijfers de groote uitbreiding van de aardappelteelt naar voren. De menselijke consumptie bedraagt thans echter bijna het dubbele van vóór den oorlog, zódat deze uitbreiding alleszins noodzakelijk was. Bovendien blijkt, dat de toeneming voornamelijk gevonden werd in een uitbreiding van den verbouw van consumptie-aardappelen op zand of veen, zoodat voor menselijke consumptie de gebruikelijke kwaliteiten niet altijd beschikbaar waren.

In 1.000 ha

	1938	1942	in % van 1938
Consumptie-kleiaardappelen	50,5	69,8	138
Consumptie-zand- en veenaardappelen	40,2	88,9	221

Ook de teelt van veevoederproducten is, gezien de noodzaak der eigen voorziening met deze producten, begrijpelijkerwijze toegenomen.

De suikerbietenbouw bleef in de hierbesproken periode ongeveer gelijk, alleen in 1942 was de beteelde oppervlakte iets lager dan normaal (1929—1939 gemiddeld 45.000 ha).

De geteelde hoeveelheden peulvruchten toonen ook

eenige toeneming. Wij geven hieronder de cijfers voor enkele variëteiten van dit soort gewassen.

In 1.000 ha

	1938	1942	in % van 1938
Groene erwten	26,17	32,3	124
Bruine boonen	3,6	14,3	397
Schokkers	5,2	1,3	25

Opvallend is hierbij de enorme uitbreiding van den verbouw van bruine boonen, die een veel belangrijker plaats in de menselijke voeding zijn gaan innemen. De sterke vermindering van de teelt van schokkers is o.a. hieraan toe te schrijven, dat dit gewas vóór den oorlog geheel exportproduct was — voornamelijk naar Engeland — en in Nederland zelf practisch niet geconsumeerd werd. Thans is, onder den druk der omstandigheden, deze peulvrucht ook, zij het in beperkte mate, in de Nederlandsche voedingsgewoonten opgenomen.

De toeneming van den verbouw der handelsgewassen is voornamelijk toe te schrijven aan de uitbreiding en stimuleering van den verbouw van oliehoudende zaden en de sterk vermeerderde zaadteelt. Wat het eerste betreft, komt vooral koolzaad naar voren. Toen echter in 1941/42 ongeveer twee derde van de hiermede beteelde oppervlakte was uitgevroren, werd hiervoor in de plaats de teelt van blauwmaanzaad aangemoedigd. De uitbreiding van de zaadteelt is voornamelijk een gevolg van de sterk toegenomen binnenlandsche vraag (waartegenover bovendien een aanzienlijke vermindering van den invoer stond) en de eischen, die voornamelijk de ontwikkeling van de Oost-Europesche landbouw aan de zaadvoorziening van dit continent stelde.

Vermeldenswaard is, dat in 1942 voor het eerst soya-boonen, met een oppervlakte van 10 ha, in de cijfers der landbouwinventarisatie voorkomen.

Tot slot geven wij nog een tabel van de ontwikkeling voor de hierboven genoemde handelsgewassen afzonderlijk:

In 1.000 ha

	1938	1942	in % van 1938
Koolzaad	2,4	4,0	167
Blauwmaanzaad	2,2	6,6	300
Land- en tuinbouwzaden	7,5	17,8	237

Wat tenslotte de daling van de oppervlakte groenvoedergewassen betreft, deze is, begrijpelijkerwijze — gezien het scheuren van blijvend grasland — voornamelijk toe te schrijven aan het verminderen der kunstweiden en tijdelijke graslanden van ongeveer 25.000 tot 13.000 ha, terwijl ook de gewoonlijk vrij variabele teelt van klaver over deze vergelijkingsjaren een teruggang liet zien.

Veeteelt.

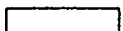
De rundveestapel toont de volgende ontwikkeling:

In 1.000 stuks

	1938	1942	in % van 1938
Jongvee beneden 1 jaar	557	532	94
„ 1—2 jaar	411	504	1090
ouder dan 2 jaar	106	54	51
Melk- en kalkkoeien	1.503	274	85
Stieren boven 1 jaar	38	34	89
Mestvee	148	42	28
	2.764	2.441	88

De gedwongen vermindering van onzen veestapel blijkt zich dus voornamelijk voltrokken te hebben voor de melk- en kalkkoeien, ± 230.000 stuks, het mestvee, 106.000 stuks, en de stieren, 4.000 stuks. Het jongvee, vooral beneden 1 jaar, toonde in het begin van den oorlog, nl. van 1940 op 1941, een sterke toeneming (van ± 490.000 tot ± 726.000 stuks), maar nadien is, door de maatregelen inzake de gedwongen veelevering, dit gedeelte van den veestapel weer afgenomen.

HET GEBRUIK VAN DEN CULTUURGROND IN NEDERLAND.

 = 10.000 h.a.

1938					1942				
Groenten en Fruit, Bloemen e.d.					Groenten en Fruit, Bloemen e.d.				
Groenvoedergewassen					Groenvoedergewassen				
Handelsgewassen					Handelsgewassen				
Peulvruchten					Peulvruchten				
Consumptie- klei- Aardappelen	zand-, veen- Aardappelen	Fabr. Aard.	Suikerbieten	Voederbieten, wortelen, Koolrapen, e.d.	Consumptie- klei- Aardappelen	zand-, veen- Aardappelen	Fabr. Aard.	Suikerbieten	Voederbieten, wortelen, Koolrapen, e.d.
Rogge		Tarwe		Haver	Rogge		Tarwe		Haver
				Gerst					Gerst
									Diverse Granen
Blijvend Grasland					Blijvend Grasland				

Wat het andere groote vee betreft, zijn de volgende tellingen verkregen:

	In 1.000 stuks		1942 in % van 1938
	1938	1942	
Paarden	326 ¹⁾	337	103 ¹⁾
Schape	654	574	88
Geiten	?	203	?
Varkens	1.538	491	31

¹⁾ 1940.

Voor de paarden namen wij 1940 als vergelijkingsbasis, daar vóórdien de paarden buiten den landbouw niet in de cijfers zijn begrepen. Het blijkt dan, dat het aantal paarden, na een daling in 1941, in 1942 t.o.v. 1940 nog met ongeveer 3% is toegenomen. Niettemin zijn er grotere verschuivingen in de samenstelling van den paardenstand gekomen, zooals nevenstaand staatje laat zien:

Aantal paarden

(in 1.000 stuks)

	1940	1941	1942	1942 in % van 1940
Veulens	27,5	26,6	35,2	128
Andere paarden be- neden 3 jaar	56,3	61,4	53,0	94
Paarden van 3 jaar en ouder	242,1	231,5	248,9	103

Daar *schapenvleesch* aanvankelijk niet gerantsoeneerd was, nam het aantal schape in de eerste jaren van den oorlog sterk af (van 1939 op 1941, dus in 2 jaar tijds, met niet minder dan 181.000 stuks of meer dan een vierde). Nadien, toen deze vleeschsoort ook onder de bepalingen van de distributiewet viel, nam het aantal schape weer toe, al bleef het nog ongeveer 12% beneden den stand van 1938.

Over het aantal *geiten* zijn geen vergelijkingscijfers met 1938 voorhanden. In 1930 echter waren er, volgens provinciale tellingen, ongeveer 130.000 aanwezig. Sindsdien, tot het uitbreken van den oorlog, is dit aantal tot $\pm 160.000^2)$ toegenomen. De huidige omstandigheden hebben echter in breeden kring belangstelling voor dit dier doen ontstaan, zoodat in 1942 met ruim 200.000 stuks naar schatting 25% meer geiten dan vóór den oorlog werden gehouden.

Deze ontwikkeling blijkt ongeveer overeen te stemmen met de ontwikkeling gedurende den vorigen oorlog, toen het aantal geiten van 224.000 in Juni 1910 tot 311.000 in Augustus 1918 toenam. De recente ontwikkeling doet vermoeden, dat sinds 1942 het aantal van deze dieren nog sterk is toegenomen.

De vermindering van den *varkensstapel* is wel zeer sterk geweest; ruim 1 miljoen stuks of bijna 70% minder dan vóór den oorlog. Bovendien is naar alle waarschijnlijkheid het doorsnee gewicht van de aanwezige dieren ook afgenomen.

Zeer aanzienlijk is tenslotte de inkrimping van den *pluimveestapel* geweest. Na een toeneming van 1938 tot 1940 van 29½ tot bijna 35 miljoen, liep het aantal kippen terug tot 7,7 en 3,7 miljoen in resp. 1941 en 1942. Van den topstand in 1940 dus per saldo een vermindering met bijna 90%.

Een samenvatting van de bovenstaande veranderingen in den landbouw gedurende dezen oorlog, krijgt men, als men een beeld geeft van een theoretisch-gedacht gemengd akkerbouw-veeteeltbedrijf, waar alle onderdelen van agrarische werkzaamheid kunnen worden uitgeoefend in gelijke verhoudingen als voor den geheelen Nederlandschen landbouw gelden. Wij nemen hiertoe een bedrijf, dat 1/100.000 van de totale oppervlakte Nederlandschen cultuurgrond beslaat. De verhoudingen zijn dan als volgt:

	1938	1942	1942 meer (+) of minder (-)
Totale oppervlakte ha	23,2	23,4	+ 0,2
daarvan:			
Grasland	13,4	12,2	- 1,2
Bouwland	- 9,3	10,5	+ 1,2
Groenten, fruit, bloemen e.d.	0,5	0,7	+ 0,2
Veestapel (stuks):			
Rundvee	28	24	- 4
daarvan:			
Melk- en kalfkoeien	15	13	- 2
Jongvee beneden 1 jaar	6	5	- 1
„ 1 jaar en ouder	5	5	—
Mestvee en stieren	2	1	- 1
Paarden	3 ¹⁾	3	—
Schapen	7	6	- 1
Varkens	15	5	- 10
Hoenders	296	37	- 259

¹⁾ 1940.

Vergelijking met 1914—1918.

Wij gaven hierboven in één geval, voor de geiten, reeds een vergelijking met de ontwikkeling in den vorigen wereldoorlog; het lijkt ons niet oninteressant deze vergelijking ook voor den overigen veestapel in een tabel weer te geven ³⁾.

	In 1.000 stuks					1942 in % van 1938
	Juni 1910	Aug. 1918	Aug. 1948 in % van Juni 1910	1938	1942	
Melk- en kalfkoeien	1.068	1.131	106	1.503	1.274	85
Jongvee	790	795	101	1.074	1.090	101
Mestvee	145	95	66	143	42	29
Stieren	23	28	122	38	34	88
Paarden 3 jaar en ouder	238	253	106	242 ¹⁾	249	103
Paarden ben. 3 jaar	89	126	142	84 ¹⁾	88	103
Schapen	889	642	72	654	574	88
Geiten	224	311	139	(160) ²⁾	202	(127) ²⁾
Varkens	1.260	600	48	1.538	491	31
Hoenders	9.778	?	?	29.600	3.700	13

¹⁾ 1940. ²⁾ Geschat.

³⁾ Raming.

⁴⁾ Gegevens voor 1910 en 1918 ontleend aan „Jaarcijfers voor Nederland”, 1938.

De geheel andere omstandigheden, waarin ons land in dezen wereldoorlog verkeert, vergeleken bij die in 1918, alsmede het intensievere overheidsingrijpen ook in den landbouw, zijn een afdoende verklaring voor de verschillen in de ontwikkeling van den veestapel. Op een enkele uitzondering na, zijn thans voor het instandhouden van dit belangrijke onderdeel voor de Nederlandsche voedselvoorziening veel zwaarder eischen gesteld dan destijds.

Vergelijkt men den toestand per Augustus 1918 en dien voor medio 1942, dan krijgt men de volgende cijfers:

	In 1.000 stuks		
	Aug. 1918	1942	1942 in % van 1918
Melk- en kalfkoeien	1.131	1.274	113
Jongvee	795	1.090	137
Mestvee	95	42	44
Stieren	28	34	121
Totaal rundvee	2.049	2.440	119
Paarden boven 3 jaar	253	249	98
„ beneden 3 jaar	89	88	99
Schapen	642	574	89
Geiten	311	202	65
Varkens	600	491	82

Bij een beschouwing van deze cijfers moet men bovendien niet uit het oog verliezen, dat in 1918 een bevolking van 6,8 miljoen zielen voor haar voeding op den inheemschen veestapel was aangewezen, terwijl thans 9 miljoen Nederlanders, d. i. 32% meer, hun deel hiervan eischen. Het feit, dat de rundveestapel thans hooger is dan 1918, is voor een groot deel te danken aan de verbeterde voedingsmethoden. De oppervlakte blijvend grasland is n.l. vrijwel even groot als in 1918. Ook de verbouw van veevoedergewassen is thans niet grooter dan omstreeks het einde van den vorigen wereldoorlog.

Opvallend is het vrijwel gelijk aantal paarden, oude en jonge, destijds en nu. De vermindering van het aantal schapen is grootendeels overeenkomstig de veranderde beteekenis van de schapenteelt hier te lande, zulks o.m. vanwege het sterk terugloopen van de oppervlakte ongecultiveerde gronden en de toenemende beteekenis van het schaap in de kuststreken als vleeschleverancier. Ook de geitenteelt is quantitatief in ons land verminderd, zoodat de vermindering 1918—1942 voor een belangrijk deel hierdoor wordt verklaard. Het geringer aantal varkens in 1942 t.o.v. 1918 spreekt des te sterker, als men bedenkt, dat de vóóroorlogsche cijfers in 1918 1,25 miljoen waren, tegen thans 1,54 miljoen stuks.

Samenvattend kan men ten aanzien van de positie van den veestapel thans, in vergelijking met 1918, zeggen, dat deze een anderen opbouw heeft, n.l. in het algemeen eenige toeneming van het rundvee en vermindering van schapen, geiten en varkens, en dat de noodzakelijke vermindering thans sneller en ingrijpender plaats heeft gevonden dan destijds het geval was.

J. WILLEMS.

BEURSWETGEVING IN BELGIË.

Regeling door de Overheid van een sector van het economische leven vond oorspronkelijk veelal zijn grond in de bescherming van de zwakkere partij tegen de misbruiken van de economisch sterkere. Deze ongelijke verhoudingen met hun ongewenschte gevolgen deden zich het sterkste gevoelen in perioden van groote of langdurige economische depressie, zoodat men juist dan, en ook in de periode onmiddellijk daarop volgende, groote activiteit van den wetgever kon waarnemen. In dit licht zouden wij de totstandkoming of uitbreiding van regelingen op het gebied van den effectenhandel in verscheidene landen in de eerste helft van de dertiger jaren willen zien. Naast de „Securities Exchange Act” van 1934 in de Verenigde Staten¹⁾, en een veelheid van verordeningen in

¹⁾ Behandeld door Mr. Dr. F. E. Schmey in „The Securities and Exchange Commission en de Beurs”, „E.-S. B.” van 15 Nov. 1939.

de jaren 1934 en 1935 in Duitsland²⁾, is ook de uitvoerige regeling van deze materie in het jaar 1935 in België hiervan een uitmuntend voorbeeld.

Vóór het jaar 1935 kon men in België over genoemd onderwerp slechts enkele weinig zeggende regelen aantreffen in Titel V van de „Code de Commerce”, zooals bij ons in de vierde titel van het eerste boek van het Wetboek van Koophandel. Bij het Koninklijk Besluit van 30. Januari 1935 werden aan Titel V van de Code een vijftigtal artikelen toegevoegd, die blijkens hun inhoud een centraal georganiseerde en gecontroleerde regeling van den effectenhandel beoogden³⁾. Hoewel het in de praktijk in vele gevallen niet tot een strenge uitvoering van de voorschriften van dit K. B. kwam, moet het toch als de grondslag van de beurswetgeving voor België worden gezien. Hierop werd immers bij een kleine wijziging in 1939 en na de heropening der beurzen in 1940 bij een aantal organisatorische en beurs-technische herzieningen telkens teruggegrepen, zooals hieronder nader zal worden aangegeven.

Beurs en effectenhandel in het algemeen.

Vóór 1935 was de oprichting van beurzen in België overgelaten aan het particulier initiatief en werd aan de plaatselijke besturen de vaststelling van reglementen opgedragen. Nadien is de oprichting aan den Koning voorbehouden (art. 87 Code). Als bestaande effectenbeurzen werden genoemd die te Brussel, Antwerpen, Gent en Luik. De laatste twee bleven echter na Mei 1940 gesloten.

Was door het bovenstaande de markt voor verhandeling van effecten beperkt en onder toezicht van de Overheid gemonopoliseerd, ook naar buiten werd in de verhouding tusschen handelaar en cliënt ingegrepen en de orderstroom als het ware gekanaliseerd. Effectenorders mochten voortaan slechts in ontvangst genomen worden door een bevoegde commissionair („agent de change”) of een bank, die de machtiging tot fondsenhandel slechts konden verkrijgen na het stellen van een cautie, strekkende tot waarborg voor de richtige uitvoering (art. 75 Code).

Ter afronding van de regeling over de normale wijze van overdragen van effecten via den beroepshandel, werd bij het K. B. van 30 Nov. 1939 ook voor onderhandsche overdracht onder bezwarenden titel de tusschenkomst van een commissionair of bank verplicht gesteld (art. 75 par. 2). Belangrijk was, dat dit zoowel betrekking had op alle genoteerde aandelen en obligaties als op alle niet genoteerde of wel incurante fondsen. Voor alle fondsen bestond dus, wat men zou kunnen noemen „commissieairstdwang”.

Anderzijds stond het aanvankelijk den „agent de change” vrij om alle genoteerde fondsen — en hoewel niet uitdrukkelijk vermeld uiteraard ook incurante fondsen — over de toonbank te verhandelen, mits tegen gelijktijdige overgave. Door deze uitzondering bleef de grondregel van art. 75 bis tot een doode letter. In dit artikel werd bepaald, dat orders in officieel genoteerde fondsen slechts ter beurze mochten worden uitgevoerd, dat in elkaar sluiten buiten de beurs ongeoorloofd was en dat de handelaars zelf nooit tegenpartij van een beursorder mochten zijn. Sedert ruim een jaar is dit lek in de „beurstotaliteit” echter op het belangrijkste punt gesloten. Bij besluit van 20 Jan. 1942 bepaalde de Secretaris-Generaal van Financiën, dat overdracht onder bezwarende titel van ter beurze genoteerde aandelen voortaan slechts kon geschieden door middel van een aan- of verkooporder uit te voeren op de beurs. Hiermede was dus het op legale wijze overdragen van genoteerde aandelen buiten de effectenbeurs om onmogelijk geworden. Slechts obligaties en incurante aandelen konden nog — zij het via een commissionair, dus over de toonbank of door onderhandsche overdracht — buiten de beurs om, d. w. z.

²⁾ Zie „Beurswetgeving in het Derde Rijk”, door Mr. W. H. C. Schukking, „E.-S.B.” van 17 Maart 1943.

³⁾ Zie de „Code de Commerce” in de verzameling „Les Codes Belges”, ed. Emile Bruylant, 25e druk, 1942.

buiten de thans het koersniveau controleerende instanties, van eigenaar verwisselen.

Vergelijken wij het bovenstaande met de voorschriften voor de Amsterdamsche effectenbeurs, dan merken wij op, dat te onzent tot op heden staatsfondsen en premie-leeningen nog buiten de „commissieairstdwang” zijn gebleven, zoodat koop en ruil tusschen particulieren hierin nog zonder meer kunnen plaatsvinden. Onderlinge transacties tusschen spaarbanken en levensverzekeringmaatschappijen zijn echter, behalve in bijzondere gevallen, door interne regelingen onmogelijk gemaakt.

De beurshandelaren.

De regeling van 1935 heeft in de artikelen 69 tot 74 van de Code de persoonlijke en zakelijke vereischten voor de „agents de change” vastgelegd. Om dit beroep te mogen uitoefenen moet men ingeschreven staan bij een effectenbeurs. Hiervoor is de Belgische nationaliteit noodig, moet men 25 jaar oud zijn, een leertijd van 6 jaren hebben doorgemaakt en met goed gevolg een examen hebben afgelegd. Als zakelijke voorwaarde is gesteld de storting van een cautie, te Brussel van Frs. 150.000, te Antwerpen van Frs. 100.000. Voorts mogen „agents de change” geen nevenberoepen uitoefenen, waarvan met name zijn genoemd het verzorgen van emissies, het bewaren van spaargelden en het voor eigen rekening nemen van discontopapier.

Niettegenstaande deze uitvoerige qualificatie der beurshandelaren, bleek in 1935 niet de noodzaak of de wil aanwezig om deze regeling streng door te voeren en werden tal van ontheffingen en vrijstellingen verleend. Pas toen in oorlogstijd de handel ter beurze door onevenwichtige verhoudingen in vraag en aanbod een zeer speculatief karakter verkreeg, werd de praktijk bij de voorschriften aangepast. Zoo herriep men met ingang van 31 December 1941 alle vrijstellingen en werd het fourneeren van de cautie van Frs. 150.000, resp. van Frs. 100.000 aan een termijn verbonden. Dit ging samen met een algemeene „saneering” op de effectenbeurzen, die o.m. tot resultaat had, dat het aantal beursmakelaars te Brussel werd verminderd van 1.318 tot 750 en te Antwerpen van 418 tot 250. Uitgesloten werden zij, die ook andere beroepen uitoefenden, bijna geen cliëntèle hadden of de benodigde cautie niet konden stellen⁴⁾.

Hierbij bleef het echter niet. Overwegingen van prijscontroleerenden aard leidden in Maart 1942 tot een verdere vermindering van de invloedrijke positie van de beurshandelaren. Te Brussel had men n. l. den bijzonderen toestand, dat de handel in aandelen en soortgelijke fondsen geheel in handen was van „teneurs de marché”. Dit waren makelaars als alle andere, doch zij hadden door jarenlange praktijk een bepaalde vertrouwenspositie weten te overerven, waardoor aan hen min of meer het monopolie van den handel in een bepaald aandeel was toegevallen. Deze machtspositie werd in de perioden van de geweldige hausse in de jaren 1940 en 1941 niet gaarne door de Overheid gezien. Men is er daarom toe overgegaan om geleidelijk den „teneurs de marché” hun functie te ontnemen en deze in gewijzigden vorm in handen te stellen van speciale daarvoor aangewezen „agents de change coteurs”, of wel in het Vlaamsch genaamd „wisselagenten koersopnemers”, met welke aanduiding hun taak wel juist was getypeerd. Zij hadden namelijk geen eigenlijk zelfstandige functie meer, doch moesten de orders verzamelen, die bij de overige „agents de change” binnenkwamen, en dan aan de hand daarvan aan de beurscommissie een koers voorstellen. Het is echter de gemachtigde van de beurscommissie, die de definitieve notering opmaakt, op welk feit wij hieronder bij de wijze van koersvaststelling nog nader terugkomen. De status van de koersopnemers is geregeld in een besluit van het Ministerie van Financiën van 5 Juni 1942. Alle commissieairst zijn ver-

⁴⁾ Ontleend aan de „Frankfurter Zeitung” van 12 Juni 1942.

plicht hun orders in „veranderlijk rendeerende waarden” aan de koersopnemers door te geven. Laatstgenoemden moeten in handen van de beurscommissie de eed afleggen hun functie plichtsetrouw te zullen vervullen en noch voor cliënten, noch voor eigen rekening zaken te doen. Zij vinden hun beloning in een extra courtage van $\frac{1}{2}$ %, die boven de gewone commissie op de transactie komt te drukken.

Toezicht op de nakoming en uitvoering van voorschriften wordt in eerste instantie uitgeoefend door de reeds meer genoemde beurscommissie, waarvan de leden vroeger gekozen werden door de „agents de change”, doch thans worden aangewezen door het Ministerie van Financiën. De regeling van 1935 voorzag ook reeds in de functie van een regeeringscommissaris, die naast de beurscommissie over de toepassing van wetten en reglementen moet waken. Hij heeft het recht de vergaderingen van de beurscommissie bij te wonen en heeft daarin een adviseerende stem. Hij kan beroep aantekenen tegen alle beslissingen. Speciaal door de figuur van den regeeringscommissaris had de Overheid zich destijds reeds van een grooten en directen invloed op den effectenhandel verzekerd, welke uiteraard in oorlogstijd nog aanzienlijk is versterkt.

Koersvorming en het toezicht daarop.

De regeling van 1935 ging er nog geheel van uit, dat de koersen ter beurze tot stand zouden komen onder de vrije werking van vraag en aanbod. Art. 99 van de Code noemde dan de notering bij de beurs „de authentieke handeling, die tot doel heeft de prijs vast te stellen, waartegen fondsen (en deviezen) zijn verhandeld”. Hetzelfde artikel opende reeds de mogelijkheid voor registratie der omzettingen.

Beperkte de Overheid zich op het punt van de koersvorming vóór den oorlog tot het wettelijke vastleggen van een in de praktijk gevolgde procedure en onthield zij zich van verder ingrijpende regels, na de heropening van de Brusselsche en Antwerpsche beurzen, resp. in Augustus en September 1940, werd dit geheel anders.

Men zal nooit kunnen ontkennen, dat voor deze verregaande bemoeiing van de Overheid met organisatie en prijsvorming van den effectenhandel gegronde redenen waren. Het blijft echter een feit, dat de eigenlijke oorzaken, evenals ook in de andere landen, waar zich dat voordeed, niet in de plotselinge ontaarding van den effectenhandel lagen, doch voornamelijk daarbuiten en wel in de geheel abnormale verhouding van vraag en aanbod op geld- en kapitaalmarkt, gevolg van omstandigheden, die hier verder buiten beschouwing mogen blijven.

Speciaal in België heeft deze wanverhouding zeer groote afmetingen aangenomen, hetgeen tot een zoodanige stijging van de aandeelenkoersen heeft geleid, als in geen ander Europeesch land is voorgekomen⁵⁾. De indexcijfers van de Brusselsche beurs gaven het volgende verloop te zien:⁶⁾

9 Mei 1940	= 100
31 Dec. 1940	= 192,7
30 Juni 1941	= 243,9
31 Dec. 1941	= 323
30 Juni 1942	= 302,8
31 Dec. 1942	= 357,4

Behalve de reeds bovengenoemde „beurstotaliteit” voor aandelen, heeft de Overheid in de loop der oorlogsjaren nog een groot aantal bepalingen uitgevaardigd om de speculatieve handel te bemoeilijken. Deze omvatten o.m. restricties voor de usances van den handel en voor fluctuaties in den koers en hadden de strekking zoowel handel als koersvorming steeds verder in te kapselen. Zij laten zich als volgt in het kort samenvatten⁷⁾.

⁵⁾ Zie vergelijkende grafieken over koersverloop in verscheidene landen in het jaarverslag van de Bank voor Internationale Betalingen 1942, pag. 188.

⁶⁾ Ontleend aan „l'Echo de la Bourse” van 4 Jan. 1943.

⁷⁾ Ontleend aan „Guide Pratique” ed. „Informa”, Bruxelles en aan persberichten.

De termijnhandel bleef sedert de heropening der beurzen verboden. Bij de eerste hausse in October 1940 volgde reeds een waarschuwing van de beurscommissie aan den beroepshandel om matiging te betoonen. Biednoteringen werden verboden en een toewijzingsstelsel aangekondigd. Tegelijkertijd kwam het verbod effecten te verpanden met het doel de verkregen gelden aan te wenden tot aankoop van aandelen. Verpanding voor andere doeleinden bleef toegestaan, doch verklaring onder eede werd geëischt (21-10-40). In de maanden van Maart tot Mei 1941 zocht men de oplossing in de richting van een verbod van groote koersstijgingen. Eerst mochten de aandelenkoersen slechts 1 % per dag naar boven gaan; al spoedig werd dit verzacht tot 2 % en na Mei 1941 bleven variaties tot 5 % per dag geoorloofd. Ook door tariefverhoging trachtte men den gang van zaken te beïnvloeden. In Mei 1941 werd de beursbelasting voor aandelen tot $2\frac{1}{2}$ % verhoogd, die voor staatsfondsen van 1 tot $\frac{1}{2}$ % verlaagd. In October van hetzelfde jaar werd het eerste besluit afgekondigd tot beperking van dividenden en tantièmes, resp. tot 6 % en 2 %, later gevolgd door talloze uitvoeringsmaatregelen. In December 1941 kwam een effecten-clearing tot stand, verzorgd door de „Verrekeningskas der kontante verhandelingen bij de fondsenbeurzen”. Doel was: geen fondsen rondbrengen, geen betalingen meer in baar geld, doch voornamelijk weer uitbreiding van de overheidscontrole. Illegale handel werd hierdoor ongetwijfeld belangrijk bemoeilijkt.

Bovengenoemde maatregelen van controleerenden of prijsregelenden aard hebben op het koersverloop hoogstens een matigenden doch geen effectieven invloed uitgeoefend, zooals de indexcijfers aantonen. Het verwondert dan ook niet, dat de Overheid naar een methode heeft omgezien, die haar evenals bij de prijsvaststelling van consumptiegoederen, zekerheid voor een bepaald koersniveau kon waarborgen. Organisatorisch heeft zij dit voor een goed deel bereikt door de afschaffing van het instituut der reeds vermelde „teneurs de marché” en de aanstelling van „wisselagenten koersopnemers”. Beurstechnisch door de vaststelling van de koersen, in tegenstelling tot de vroegere vrije koersvorming, te laten verrichten door beurscommissarissen, die te werk gaan volgens gegeven richtlijnen. Ook in België was er van dat oogenblik af dus van een „markt” voor het verhandelen van effecten vrijwel geen sprake meer.

Evenals voor andere landen, waar de effectenbeurs thans tengevolge van stagnatie in de productieve investering en door ver doorgevoerde prijscontrole haar normale functie in het kapitaalverkeer niet kan vervullen, mag men ook voor België verwachten, dat herstel van normaler toestanden met evenwichtige verhoudingen op geld- en kapitaalmarkt de noodzaak van een soepelwerkend bemiddelingsinstituut zal doen gevoelen. Van de bestaande voorschriften zal dan veel, wat thans als belemmerend wordt gevoeld, kunnen wegvallen, terwijl anderzijds de handhaving van regelen voor een goede organisatie en een gebruikelijk (overheids-) toezicht, de functie van de effectenbeurs en in het bijzonder haar sociale beteekenis slechts ten goede kunnen komen.

Mr. W. H. C. SCHUKKING.

INGEZONDEN STUKKEN.

KLEINE ZELFSTANDIGEN IN DE SOCIALE VERZEKERING.

Mr. Dr. J. van Bruggen schrijft ons:

Onder bovengenoemd opschrift komt in „Economisch-Statistische Berichten” van 17 Maart 1943, No. 1417, een artikel voor van Dr. Mr. L. P. van der Does, waarin deze eenige beschouwingen geeft over het Rapport der Staatscommissie inzake de uitbreiding der verplichte

sociale verzekering tot kleine zelfstandigen, waarvan het eerste gedeelte onlangs is verschenen¹⁾.

Op alle opmerkingen in te gaan zou te veel plaatsruimte vergen. Daarom wil ik te dien aanzien volstaan met de formule, die uit de conclusie van antwoord in foro juridico bekend is: „dat voorsnog alles moet worden geacht te zijn ontkend, hetgeen niet uitdrukkelijk wordt erkend”, m.a.w. stilzwijgen over eenig punt is geen toestemming.

* * *

In de inleiding tot het artikel lezen we de opmerking: „Een conclusie uit het eerste hoofdstuk, dat de geschiedenis van den strijd om de verplichte verzekering der kleine zelfstandigen behandelt, wordt niet getrokken” (artikel blz. 138, eerste kolom).

In het eerste hoofdstuk, par. 4, dat het opschrift „Conclusies” draagt, lezen wij het volgende²⁾:

„Wanneer men verder het historisch overzicht nagaat, zal daaruit duidelijk zijn, dat de denkbeelden in de toenmaals gezaghebbende kringen zich meer en meer bewogen in de richting van een verplichte verzekering, waardoor in de bestaande behoefte terzake van *ouderdom, invaliditeit, ongeval* en *ziekte* voor allen een regeling werd getroffen”.

„Op grond van deze retrospectieve beschouwingen kan worden vastgesteld, dat de wenschelijkheid eener regeling algemeen door het Nederlandsche volk is gevoeld. De commissie zelve kan zich met de gedachte, dat het gewenscht is op dit punt een regeling te treffen, dan ook volkomen vereenigen, vandaar dat zij zich met de grootst mogelijke meerderheid voor de wenschelijkheid eener regeling van de sociale verzekering van zelfstandigen uitspreekt”.

Analyse der behoefte aan verzekering voor de kleine zelfstandigen.

Reeds bleek uit de bovenaangehaalde conclusie, dat naar het oordeel der commissie *ouderdoms-* en *invaliditeitsverzekering* der zelfstandigen allereerst gewenscht zou zijn, immers *welbewust* zijn deze voorzieningen voorop geplaatst. Slechts noode en tot haar leedwezen heeft de commissie voorloopig nog geen voorstellen kunnen doen inzake deze voorzieningen, al hoopt zij deze te zijner tijd te kunnen doen in het Tweede Gedeelte. Zij geeft rekenschap van de noodzakelijkheid, die haar hiertoe voerde, o.a. in het Derde Hoofdstuk „Economische en financieele beschouwingen”³⁾:

„Met het schatten van den omvang van de groep zelfstandigen, welke onder de verplichte verzekering zullen worden gebracht, kan echter niet worden volstaan. Om terzake van de in de Invaliditeitswet geregelde verzekeringen een berekening van de benodigde aanvangsreserve en later van de premie te kunnen maken, is het noodzakelijk over gegevens te beschikken, waarin de bedoelde groepen naar geslacht, leeftijd, beroep en inkomen zijn gesplitst. Deze gegevens ontbreken ten eenenmale”.

Hierbij komt, dat eveneens gegevens ontbreken omtrent de vraag, in hoeverre rechten voor deze groep kunnen worden ontleend aan bestaande verzekeringen krachtens de Invaliditeitswet, aangezien moet worden aangenomen, dat meerderen tot de zgn. rustende verzekeringen zullen behoren. Behalve echter deze practische overwegingen, is het partieel publiceeren van het rapport geschied, omdat, naar aan de commissie is medegedeeld, een herziening van het bestaande stelsel der Invaliditeitswet werd overwogen, zoodat het uit dien hoofde wenschelijk was om wetsvoorstellen inzake de ouderdoms- en invaliditeitsvoorziening nog even aan te houden.

¹⁾ Staatscommissie inzake uitbreiding der verplichte sociale verzekering tot kleine zelfstandigen, ingesteld bij K.B. van 1 April 1940, S. 8.

Rapport Eerste Gedeelte, 's-Gravenhage 1943, Landsdrukkerij.

²⁾ Rapport t.a.p. blz. 39.

³⁾ Rapport t.a.p. blz. 48/49, zie eveneens t.a.p. blz. 12/14.

De schrijver van het artikel bestrijdt deze argumenten: „Door middel van een eenigszins uitgebreide enquête waren de desbetreffende gegevens in dezen tijd zonder groote moeilijkheden te verzamelen”. „Het moment is thans eveneens niet ongunstig om de gelden voor de uitkeeringen van de verzekerden, die ouder zijn dan 65 jaar, te vinden. Een deel van de opbrengst van de Vereveningsheffing ware hieryoor te benutten. Door deze methode toe te passen zou een aanvang kunnen worden gemaakt, terwijl men in den loop van den tijd rustig zou kunnen uitbouwen”.

Van de *erkerning*, in het bovenstaande gelegen, dat gegevens om berekeningen te maken ten aanzien van de aanvangsreserve en premietarief ontbreken, wordt acte genomen. De vraag is dus alleen: waarom heeft de commissie niet gepoogd een enquête in te stellen? De commissie heeft inderdaad een poging in deze richting gedaan, toen bedrijfsregistratie aan de orde was. Zij was dus volkomen dilligent. Echter konden de door haar noodzakelijk geachte gegevens niet als resultaat dezer enquête worden verkregen. Immers de gegevens moeten *volledig* zijn en informatie verstrekken omtrent *alle punten*, die in het bovenstaande zijn genoemd. Alleen hij, die op actuaarueel gebied deskundig en ervaren is en die zijn verantwoordelijkheid voelt, omdat het bij de aanvangsreserve zal gaan over miljoenen guldens, kan beoordeelen, of de gegevens voor wetenschappelijk verantwoorde berekeningen voldoende zijn.

In dit opzicht kan de geschiedenis ons leeren. Destijds is de schatting der aanvangsreserve voor de invaliditeits- en ouderdomsverzekering geschied door Prof. Dr. J. C. Kluyver, die daarbij moest steunen op buitenlandse gegevens en op *onvoldoende* statistische data uit ons eigen land. Bij de eerste wetenschappelijke balans van het Invaliditeitsfonds is gebleken, dat, ook al wordt rekening gehouden met de sedert 1913 in de Invaliditeitswet aangebrachte wijzigingen, de vaststelling der reserve op exacte gegevens aanmerkelijk afweek van die, welke destijds waren verondersteld. De commissie oordeelt over dit vraagstuk niet zoo eenvoudig als de schrijver.

Het tweede argument van den schrijver, ontleend aan de mogelijkheid van een regeling, die zou worden gefinancierd uit een deel der Vereveningsheffing, moet eveneens worden afgewezen. De bedoeling van den schrijver is trouwens niet duidelijk. Bedoelt hij, dat deze belastingbron zou kunnen worden aangewezen voor de financiering der renten aan de thans 65-jarigen en ouderen toe te kennen, zoo moet worden opgemerkt, dat dan toch eerst moet worden beschikt over gegevens omtrent het aantal, de leeftijdsverdeling, enz., van deze groep. Bedoelt hij echter, dat dit de basis moet worden van een regeling, die blijvend is — immers hij spreekt van den uitbouw dezer regeling —, dan beteekent deze laatste opvatting, dat hij de renten voor de groepen zelfstandigen, die reeds 65 jaar zijn of het in den loop der tijden zullen worden, ten laste brengt van het Rijk, dat deze kosten uit de Vereveningsheffing financiert. Daarmee is echter over twee punten een beslissing genomen. Vooreerst over het financieele stelsel der invaliditeitsverzekering, waarover destijds de commissie Verrijn Stuart rapporteerde, die in meerderheid het omslagstelsel heeft afgewezen⁴⁾, terwijl bovendien voor de groep der zelfstandigen wordt overgegaan van verplichte sociale verzekering tot een geheel andersoortige sociale voorziening, nl. staatsburgerverzekering⁵⁾.

Ten aanzien van het rapport der commissie is echter deze geheele argumentatie irrelevant. Krachtens haar opdracht moest de commissie advies uitbrengen om-

⁴⁾ „Rapport van de Staatscommissie inzake de financiering van de invaliditeits- en ouderdomsverzekering”, 's-Gravenhage 1940, vgl. Hoofdstuk II, blz. 37 e.v.

⁵⁾ „Versicherungslexicon”, 1924, Zweite Auflage, E.S. Müller & Sohn, Berlin, sub voce, „Sozialversicherung, Systeme” (Artikel van Helmisen (Helsingfors) en Stein (Genève)).

trent⁶⁾: „de regeling en de financiering van zoodanige uitbreiding der *verplichte verzekering*” (zie onder 3e), die *soortgelijk* doel beoogen als de voor de loonarbeiders bij de Ongevallenwetten, de Ziektewet, de Invaliditeitswet en de Kinderbijslagwet getroffen voorzieningen (zie onder 1e). Bovendien moest dit mede worden gezien uit het gezichtspunt van de geldelijke lasten, welke bij een *verzekering*, die in het algemeen „*selfsupporting*” moet zijn, aan de betrokken personen⁷⁾ zullen moeten worden opgelegd (zie onder 3e).

Het systeem van verzekeren.

De schrijver maakt bezwaar tegen het feit, „dat de commissie het standpunt inneemt, dat de nieuwe wetgeving zich nauw bij de bestaande sociale verzekeringswetten behoort aan te sluiten; summier aangeduid wordt het standpunt ingenomen, dat de materie geheel van dezelfde orde is” (zie artikel blz. 138, kolom 2).

De argumenten, die de commissie heeft aangevoerd in het Vierde Hoofdstuk „De gevolgdte wetstechniek”, Par. „Vorm der regeling”⁷⁾, worden echter niet genoemd en nog minder bestreden.

Deze argumentatie komt hierop neer, dat de regeling bij afzonderlijke wetsontwerpen naast de bestaande sociale verzekeringswetten voor de loonarbeiders nog even zoovele wetten voor de kleine zelfstandigen zou doen ontstaan. Dit is onaanvaardbaar, daar tusschen beide groepen een nauw verband en een groote overeenkomst in economische positie bestaat. Daarnaast biedt toepassing der bestaande wetten, na aanpassing der formulering, het voordeel van het behoud van administratieve ervaring en jurisprudentie.

Bestrijdt de schrijver deze argumenten? In geen deele; hij gaat er niet op in, maar volstaat met te wijzen op de technische moeilijkheden, die de verzekering van zelfstandigen met zich zal brengen, waarbij hij naar buitenlandsche geschriften verwijst. De commissie heeft zich herhaaldelijk met deze, haar bekende, moeilijkheden bezig gehouden. Niet alleen heeft ze al deze punten doen bezien door een commissie ad hoc en heeft ze zoo materiaal verzameld, dat ook voor de uitvoeringsmaatregelen van belang kan zijn, maar ze heeft ook nog een anderen weg ingeslagen. Bij het ontwerpen der wetsvoorstellen is artikel voor artikel nagegaan, of toepassing van de bestaande wet, gelet op jurisprudentie en praktijk, bezwaar zou kunnen opleveren, indien deze op de kleine zelfstandigen als verzekerden werd toegepast. Niet alleen macroscopisch, maar zelfs microscopisch zijn deze punten bezien en zij hebben er toe geleid, dat, waar practisch een afwijking van de voor de arbeiders geldende regeling noodzakelijk was, een voorstel terzake werd gedaan⁸⁾.

Het verschil tusschen den schrijver van het artikel en de commissie is echter hierin gelegen, dat de eerste, blijkens het geheel zijner beschouwingen, de kleine zelfstandigen hoofdzakelijk ziet als personen, die vergelijkbaar zijn met losse arbeiders, terwijl de commissie van de heterogeniteit dezer groep overtuigd is⁹⁾. Een omvangrijk onderdeel van de kleine zelfstandigen bestaat uit personen, die feitelijk werkgevers zijn, hetzij zij met vreemden dan wel met eigen kinderen werken. Voor deze is aangewezen, dat zij de mogelijkheid behouden om het risico te laten dragen op dezelfde wijze als ze het reeds thans doen. Het zou een zeer weinig efficiënte organisatie der sociale verzekering worden, indien deze menschen bij de overheidsorganen moesten worden ondergebracht, terwijl zij voor hun personeel bereids elders het risico doen dekken.

Rest nog het gedeelte van de kleine zelfstandigen, dat geheel op zichzelf staat en uit sociologisch oogpunt met

de arbeiders te vergelijken is. Dit zijn personen, die feitelijk hun eigen werkgever zijn. Juist met het oog op deze groep heeft de commissie welbewust het kader harer wetsvoorstellen zóó ruim getrokken, dat de verzekering van deze groep desgewenscht bij de openbare organen kan worden ondergebracht.

Aan den wensch van den schrijver is dus voldaan. Immers in de Ziektewet komt reeds de bepaling voor: „Bij algemeenen maatregel van bestuur kunnen voor bepaalde groepen van personen bijzondere bepalingen worden gemaakt ten aanzien van de *verzekering*, de premieheffing en de ziekengelduitkeering” (art. 145 Ziektewet). De commissie heeft aanbevolen een soortgelijke bepaling op te nemen in de andere sociale verzekeringswetten¹⁰⁾.

Terzake van de Ongevallenwet 1921 stelde zij voor, op zichzelf staanden kleinen zelfstandigen geen risico-overdracht toe te laten¹¹⁾. Zou een regeling bij afzonderlijke wetsontwerpen ruimer mogelijkheid bieden?

Onder verwijzing naar buitenlandsche literatuur, stelt de schrijver eenige vragen. Hierbij worden een aantal ongelijksoortige moeilijkheden aangesneden. Het antwoord hierop moet summier zijn, omdat deze vragen in de eerste plaats met uitvoeringsmaatregelen samenhangen.

Voorts heeft de schrijver het den lezer niet gemakkelijker gemaakt om den zin zijner bezwaren te verstaan. Bedoelt hij met sociale bewegelijkheid, dat de zelfstandige zijn bedrijf of beroep geheel opgeeft, of wil hij het feit naar voren brengen, dat meerdere malen een zelfstandige naast werkzaamheid in eigen bedrijf of beroep ten deele in loondienst bij anderen werkt? In het eerste geval vindt hij het antwoord in de voorstellen der commissie, die bij *algeheele* beëindiging van zelfstandige werkzaamheid aan den Raad van Arbeid de bevoegdheid geeft ambtshalve of op verzoek van den belanghebbende te beslissen, dat de beslissing, waarbij de betrokkene als zelfstandige wordt beschouwd, wordt ingetrokken¹²⁾. De Raad van Arbeid zal op grond van de *feiten* moeten vaststellen, of er van een *blijvend* toestand al dan niet sprake is, want alleen in het eerste geval kan afmelding volgen. De tweede mogelijkheid is van geheel anderen aard. Aan de commissie is bekend, dat het meermalen voorkomt, dat iemand tegelijkertijd zelfstandige en arbeider is. Dit komt duidelijk in het Rapport naar voren¹³⁾. In dit geval zal de betrokkene als regel met de losse arbeiders gelijk staan. Het enige verschil is, dat hij over de inkomsten uit eigen bedrijf of beroep ook premie betaalt, terwijl hij omgekeerd bij schatting van het dagloon ter vaststelling van het ziekengeld daarvan den invloed ondervindt. Bij het ontwerpen van uitvoeringsmaatregelen, valt te beoordeelen, of het K.B. van 30 Maart 1935, S. 164, gewijzigd moet worden. Hier blijkt bovendien, dat de regeling dezer materie in één wet het bijkomstig voordeel brengt, dat een controle ook op den tijd der zelfstandige werkzaamheid mogelijk wordt gemaakt.

In het bovenstaande is tevens de vraag door den schrijver gesteld, of een zelfstandige, die ophoudt een zelfstandige te zijn, omdat hij in loondienst gaat en daarna weder zelfstandige wordt, zich opnieuw moet aanmelden, beantwoord. Op zichzelf baart deze vraag verwondering, omdat dit geen nieuwe figuur is. In wezen is het in de Invaliditeitswet hetzelfde, al bestaat hier een bovenste leeftijdsgrens voor de heropname in de verplichte verzekering.

De schrijver, die op grond van buitenlandsche ervaring tal van moeilijkheden vreest, moge echter de vragen beantwoorden: zijn deze moeilijkheden andersoortig, indien de regeling voor de zelfstandigen bij aparte wetten worden

¹⁰⁾ Rapport t.a.p. blz. 53, zulks hier in verband met de *premieheffing* vermeld, maar blijkens den tekst van art. 145 der Ziektewet evenzeer geldende voor de *verzekering*.

¹¹⁾ Rapport t.a.p. blz. 106 en blz. 115. In verband met art. XLIII en de toelichting hierop.

¹²⁾ Rapport t.a.p. blz. 72.

¹³⁾ Rapport t.a.p. blz. 82.

⁶⁾ Rapport t.a.p. blz. 3.

⁷⁾ Rapport t.a.p. blz. 60/61.

⁸⁾ Rapport t.a.p. blz. 68/69.

⁹⁾ Rapport t.a.p. blz. 60/61.

gegeven? Zouden de moeilijkheden, samenhangend met „Arbeitsplatzwechsel" en „Arbeitseinsatz"¹⁴⁾, minder zijn, indien voor de groep der kleine zelfstandigen regelingen bij afzonderlijke ontwerpen waren gemaakt? Het stellen van deze vragen is tevens haar beantwoorden. Deze moeilijkheden hangen niet samen met den vorm der wettelijke regelingen, maar zijn aan de uitvoering van deze inhaerent.

Een wettelijke regeling moet een algemeen kader scheppen, waarin de structuur der sociale verzekering voor de betrokken groepen wordt vastgelegd. Deze structuur moet zoo zijn, dat de hierop gegronde uitvoeringsmaatregelen niet door de starheid van de wettelijke regelingen in een te nauw keurslijf worden geperst. De ervaring elders opgedaan kan van beteekenis zijn, mits men deze transposeert naar de eigen verhoudingen. Zoo is destijds geschied, toen de vraagstukken van geneeskundige controle en ziektestatistiek aan de orde waren, waarbij de ervaring uit Duitschland van waarde is geweest. De Ziektewet verschilt echter van de „Krankenversicherung" in structureelen zin. Daarom is een beroep hierop, om een afzonderlijke regeling te bepleiten, niet overtuigend.*)

¹⁴⁾ Verordeningenblad 1942, dat. 15 Maart 1943, no. 30, blz. 135, geeft een regeling voor Nederland. Waar het rapport der commissie op 30 Sept. 1942 is vastgesteld, is dit argument voor haar arbeid irrelevant.

*) Wegens gebrek aan plaatsruimte is de redactie gedwongen het vervolg dezer beschouwing en het naschrift van Dr. van der Does in een der volgende nummers op te nemen.

BOEKBESPREKINGEN.

Rijksregeling vergoeding oorlogsschade, door Mr. Ph. C. M. van Campen. (Alphen aan den Rijn 1943; N.V. Samsom).

„De voorzieningen van het Rijk met betrekking tot de gemeentefinanciën". Deel II, „Toelichting besluit No. 13/1941" en Deel IV „Het besluit op de bezettingsschaden", door N. A. Nap. (Alphen aan den Rijn 1941, 1943; N.V. Samsom).

Dit voorjaar verscheen de tweede druk van het bovengenoemde werk van Mr. Ph. C. M. van Campen, inhoudende een commentaar op de diverse regelingen betreffende oorlogs- en bezettingsschade geleden door particulieren. Dat reeds binnen twee jaar tijds een nieuwe druk verschijnt, zal naast de diverse wijzigingen in de onderhavige materie ongetwijfeld ook zijn oorzaak vinden in de goede ontvangst, welke de eerste uitgave ten deel viel. Voor hen, die uit hoofde van hun werkzaamheden met deze, over vele verordeningen en besluiten verdeelde regelingen te maken hebben, is het een groot gemak over dezelve in een complete verzameling te kunnen beschikken. Voor buitenstaanders, waartoe het meerendeel der „belanghebbenden" moet worden gerekend, zijn voorts de diverse beschouwingen en commentarën van groot nut bij het wegwijs worden in het complex van allesbehalve eenvoudige vraagstukken, dat zich op dit terrein voordoet.

In hoofdzaak wordt de zgn. oorlogsgeweldschade behandeld, terwijl een uitgebreide toelichting op het Besluit op de bezettingsschaden wordt gegeven; een korte verwijzing naar de regelingen voor defensieschade, herstel Rijn- en binnenvaartvloot en eenige minder belangrijke aangelegenheden besluit het overzicht. In een dertigtal bijlagen wordt een uitgebreide verzameling van besluiten, voorschriften en richtlijnen geboden.

Hoofdstuk I behandelt de beginselen, waarop het Besluit op de materiele oorlogsschaden berust. Met name de waardeeringsgrondslag (verkoopwaarde per 9 Mei 1940), welke blijkens de ervaring nogal eens tot vragen aanleiding geeft, wordt uitvoerig toegelicht, zonder dat de schrijver zich nochtans in een waardeering daarvan begeeft. Minder beschrijvend is de auteur bij de behandeling van diverse

vraagstukken, welke uit het verschijnsel der molestverzekering in dit verband voortvloeien; zijn voorkeur voor bepaalde interpretaties van het Besluit blijkt hier duidelijk. Met name kiest hij partij in een polemiek in dit tijdschrift¹⁾ tusschen Dr. Libourel en Mr. Mens Fiers Smeding, waarbij eerstgenoemde z.i. terecht betoogt, dat de bevrijdende werking van de Rijksbijdragen tevens de omslagcapaciteit zelf van de molest-onderlinge aantast.

Aan de hand van een cijfer-voorbeeld betoogt Mr. van Campen voorts, hoe bij onderverzekering de bevrijdende werking z.i. geïnterpreteerd moet worden. Zoals bekend, is tegen de letterlijke toepassing van den tekst van het Besluit uit de kringen der molest-onderlingen nogal verzet gerezen.

Vrij gecompliceerd is de beschouwing over de zgn. afstandsverklaring, waarbij de verzekerden gezamenlijk kunnen bereiken, dat de bevrijdende werking van de Rijksbijdragen ten aanzien van de totale omslagcapaciteit wordt geneutraliseerd.

Hoofdstuk II geeft een overzicht van de diverse problemen, welke samenhangen met den wederopbouw: de onteigening en toewijzing van gronden, alsmede de figuur van het Grootboek voor den Wederopbouw. Van de financiering van den herbouw worden de algemeene beginselen vermeld. Bij een verdere detaillering blijkt reeds spoedig de moeilijkheid, welke voortspuit uit de omstandigheid, dat de financieringsmogelijkheden nog voortdurend worden gewijzigd en uitgebreid, zoodat een publicatie daarvan aan snelle veroudering blootstaat.

De beide volgende hoofdstukken geven tekst met commentaar van het Besluit op de materiele oorlogsschaden (221/1940) en het Besluit op de bezettingsschaden (30/1942). Intusschen zijn in het Verordeningenblad No. 21 van 27 Juli jl. de Regelen verschenen tot uitvoering van laatstgenoemd Besluit (als bedoeld in art. 5), waarin o.m. de uitbetaling nader wordt geregeld. Even voor het ter perse gaan van dit nummer werd bovendien opnieuw een wijziging van het Besluit 221/1940 bekend gemaakt.

Zooals in den aanvang gezegd, houdt het werk van Mr. van Campen zich bezig met de door particulieren geleden oorlogsschade. Voor publiekrechtelijke en daarmede gelijkgestelde lichamen, geldt ten deele een afzonderlijk besluit, en wel het Besluit bijdragen wederopbouw publiekrechtelijke lichamen (18/1941), terwijl het Besluit op de bezettingsschaden in een regeling voor beide categorieën voorziet. Nadere beschouwingen en toelichting te dezen levert N. A. Nap in een tweetal publicaties in de reeks „De voorzieningen van het Rijk met betrekking tot de Gemeentefinanciën" (deelen II en IV).

Drs. W. GLASTRA.

¹⁾ „E.-S.B." van 28 Augustus en 2 October 1940.

STATISTIEKEN.

DUITSCHER RIJKSBANK.
(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Rentenbank-scheine	Andere wissels, chèques en schatstapier	Beleeningen
23 Aug. 1943	77,7	316,2	32.382,9	29,6
15 „ 1943	77,5	280,2	32.717,5	36,6
7 „ 1943	77,1	256,7	32.292,7	23,0
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2

Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
23 Aug. '43	0,6	2.024,8	27.848,3	5.391,4	757,7
15 „ '43	0,6	1.843,0	28.046,7	5.321,5	747,3
7 „ '43	0,6	1.917,1	27.707,3	5.279,2	739,6
23 Aug. '39	982,6	6.380,5	8.709,8	1.195,4	64,2

DE NEDERLANDSCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen ¹⁾	Binnenl. wissels openmarktpapier, beleeningen, voorschotten a/h. Rijk en diverse rekeningen ¹⁾	Totaal activa	Totaal opsch. schulden
30 Aug. '43	3.586.153	151.886	3.810.376	3.700.341
23 " '43	3.552.683	150.714	3.775.735	3.665.716
16 " '43	3.509.160	158.949	3.738.735	3.628.745
9 " '43	3.453.461	139.857	3.658.846	3.548.996
2 " '43	3.414.407	141.187	3.615.739	3.511.407
26 Juli '43	3.412.105	137.970	3.621.239	3.506.023
19 " '43	3.387.195	139.352	3.592.210	3.482.589
12 " '43	3.356.239	137.895	3.559.798	3.450.209
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Bankassig-natiën en diverse rekeningen	Saldo Rijk R/C (D/C)	Schatkist-papier rechtstr. ondergebracht
30 Aug. '43	2.905.149	795.114	41.193	C. 390.268	—
23 " '43	2.849.371	816.320	41.124	C. 495.891	—
16 " '43	2.825.677	803.009	41.129	C. 545.415	—
9 " '43	2.809.335	739.643	40.949	C. 356.525	—
2 " '43	2.793.470	717.920	40.932	C. 371.384	—
26 Juli '43	2.738.403	767.582	40.847	C. 454.424	—
19 " '43	2.700.670	781.592	41.042	C. 485.853	—
12 " '43	2.674.304	775.079	41.509	C. 498.954	—
6 Mei '40	1.158.613	255.174	10.230	C. 22.962	—

1) Ingevolge de verordening 58/1943 (d.d. 26 Juni), zijn de posten „Correspondenten in het buitenland” en „Buitenlandsche betaalmiddelen (excl. pasmunt)”, „voorheen begrepen in de „Diverse rekeningen”, vanaf 5 Juli opgenomen onder de buitenlandsche portefeuille, in onzen staat samengevat als „deviezen”.

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.
(In mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Rechscredit-kassen	Credit a. h. particuliere bedrijfsleven	Credit aan Staat en openbare lichamen	Overheids-fondsen	Circulatie	Postchèque-ambt	Rekening-Courant
21 Juli '43	65.956	450	16.446	1.510	75.582	4.182	3.787
15 " '43	65.897	443	16.591	1.486	75.306	4.182	4.116
8 " '43	65.613	434	16.585	1.450	75.101	4.225	3.965
1 " '43	65.143	394	16.221	1.449	74.478	4.257	3.661
24 Juni '43	64.869	424	16.352	1.442	73.801	4.256	4.223
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Vorderingen	7 Aug 1943	14 Aug. 1943
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f —	f —
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	696.444,99	362.317,37
Voorschotten op ult. Juni/Juli 1943 aan de gem. verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem.fondsbel., alsmede op de belastingen en op de vermogensbelasting	20.100.083,61	19.316.910,12
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾ Idem voor Suriname ¹⁾	292.888.048,67	292.888.048,67
Idem aan Curaçao ¹⁾	8.457.147,58	8.457.147,58
Idem aan Suriname ¹⁾	71.986,55	71.986,55
Kasvord. wegens creditverstreking a. h. buitenland	16.012.028,—	16.012.028,—
Daggeldleeningen tegen onderpand	—	—
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	221.539.264,78	213.188.563,91
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ²⁾	—	—
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ²⁾	104.785.774,02	115.377.532,02

Verplichtingen	7 Aug 1943	14 Aug. 1943
Voorschot door de Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	f 14.479.944,56	f 14.981.382,22
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	106.636.000,—	106.636.000,—
Schatkistpromessen in omloop	2814.400.000,— ³⁾	2778.700.000,— ³⁾
Daggeldleeningen	291.000.000,—	350.000.000,—
Zilverbons in omloop	216.725.232,—	214.777.758,—
Schuld op ult. Juni/Juli 1943 aan de gem. wegens a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel. alsmede op de bel. en op de vermogensbelasting	—	—
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ²⁾	23.844.337,52	132.811,18
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ²⁾	540.281.803,52	552.390.094,68
Id. aan andere Staatsbedrijvan ²⁾	4.967.104,84	3.167.104,84
Id. aan div. instellingen ²⁾	407.838.111,81	407.843.111,81

¹⁾ In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks bij De Nederl. Bank geplaatst nihil. ³⁾ Idem nihil.

Keesings Economisch Zakboekje

Deze uitgave verstrekt maandelijks, in beknopte vorm, een overzicht van alle belangrijke, op het economisch leven van Nederland betrekking hebbende, overheidsmaatregelen, cijfers en berichten (w.o. distributiemaatregelen en prijsvoorschriften). Cumulatieve **indexen** maken het mogelijk elk bericht onmiddellijk terug te vinden. Een regelmatig bijgewerkte **adressenlijst** bevat de adressen en telefoonnummers van departementen, rijksbureaux, prijzenbureaux, hoofd-, bedrijfs- en vakgroepen en andere overheidsinstellingen.

ABONNEMENTSPRIJS (inclusief stevig opbergbandje) f 6.— per jaar
Abonnementen gaan in op 1 Januari van elk jaar

UITGEEFSTER: N.V. Intern. Uitgevers- en Handelmaatschappij, Ruysdaelstraat 71, Amsterdam-Zuid Telefoon 20208-24208 Postgironummer 57672

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE BOEKDRUKKERIJ H. A. M. ROELANTS — SCHIEDAM

Onze speciale afdeling: Drukkerwerk voor contrôle en administratie, levert alle voorkomend drukwerk op dit gebied concurrerend, snel en accuraat. Uitgifte-apparaten in groote verscheidenheid van werkwijze en capaciteit naar de behoeften van elk bedrijf. Onze terzake-kundige staf is te allen tijde voor gratis advies te Uwer beschikking.

Tel. 69300
(3 lijnen)

Koninkl. Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS SCHIEDAM

Onze terzake-kundige staf is te allen tijde voor gratis advies te Uwer beschikking. Tel. 69300 (3 lijnen)

Een Analyse van de Arbeidsproductiviteit in Nederland

door

Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK

24ste Publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut

PRIJS f 2.60*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.85)

Verkrijgbaar in den Boekhandel

Uitgave: **De Erven**

F. BOHN N.V. - Haarlem